

1950 yılında

YAPI ve KREDİ BANKASI

İSTANBUL Bahçekapı
Galata
Beyoğlu
Kadıköy
Kapalıçarşı
Pangaltı
Beşiktaş
Aksaray
Büyükdere
Bakırköy

İZMİR 1 inci Kordon
Çarşıci
Karşıyaka

ANKARA Anafartalar
Yenişehir

BURSA Şehir
İnegöl

ADANA
KONYA
İSKENDERUN

TÜRKİYE İŞ BANKASI

Küçük Cari Hesaplar
1950 İKRAMİYE PLÂNI

6 ÇEKİLİŞ

6 EV 6 DÜKKÂN

Ayrıca 120.000 liralık
Çeşitli para ikramiyeleri

35 Tane	1.000 Liralık
35 "	500 "
35 "	250 "
250 "	100 "
500 "	50 "

Çekilişler: 1 Şubat, 21 Nisan «Çocuk Hesap-
ları için Haziran, 25 Ağustos, 31 Ekim,
29 Aralık tarihlerinde yapılır.

Dergimizin eski ve yeni sayıları:
Ankarada Berkalp, Konyada Yeni.
İstanbulda İnkılâp, Beyoğlunda Ha-
şet Kitabevi ve Kitap Sarayı ile Tür-
kiyenin başlıca bayilerinde bulunur

GÜVEN

Türk Anonim Sigorta Sosyetesı

Ödenmiş sermayesi: 1.000.000 lira
İhtiyatları : 6.869.385 "

Herkesin Güven Kaynağıdır

İSTANBUL - GALATA Sümerbank
binası

Telefon: 44610

TÜRK FOLKLOR ARASTIRMALARI

AYDA BİR DEFA İSTANBULDA
ÇIKAR, HALKBİLGİSİ DERGİSİ

Şubat 1950

İÇİNDEKİLER:

Türklerde Soyadı	Nihad Sami BANARLI
Aşık Şem'inin Konya Destanı	M. Halit BAYRI
Eliaş Müzik ve Edebiyatı	Fikret MEMİŞOĞLU
Kaygusuz Abdal Hakkında Etütler (V)	Vahit Lâmi SALCI
Yeni Bir "Folklor ve Etnografya Kılavuzu"	Ahmet HALİL
«Kırk Kardeş» Hakkında	T. F. A.
Halk Arasında Çocuk, Delikanlı ve İhtiyar	Ali Rıza YALGIN
İstanbul Radyosunda Halk Türküleri Korusu	T. F. A.
Madeni Tellerin İlk Olarak Halk Sazlarına Takılıp ...	Sadık UZUNOĞLU
Kars Milli Oyunları	Kemal ÇİLİNGİROĞLU
Sille Türküleri Üzerinde Bir Araştırma	Mehmet ÖNDER
Aşık Avası'nın Sarıkamış Destanı	M. Gökalp ALADAĞ
Konyalı Aşık Mehmet Yakıcı (2)	İhsan HİNÇER
İki Şiir: "Sitem" ve "Berdevam" ...	Abdullah GÜNDOĞDU ve Naimi ÜNAL

Sayı: 7

Kuruş 25

SARILIK VE YAZI İŞLERİNİ FİLEN İDARE EDEN: İHSAN HİNÇER

TÜRK FOLKLO ARAŞTIRMALARI

AYDA BİR DEFA İSTANBULDA
ÇIKAR, HALKBİLGİSİ DERGİSİ

Şubat 1950

İÇİNDEKİLER:

Türklerde Soyadı	Nihad Sami BANARLI
Âşık Şem'inin Konya Destanı	M. Halit BAYRI
Elâzığ Müzik ve Edebiyatı	Fikret MEMİŞOĞLU
Kaygusuz Abdal Hakkında Etütler (V)	Vahit Lâtfi SALCI
Yeni Bir "Folklor ve Etnografya Kılavuzu"	Ahmet HALİL
«Kırk Kardeş» Hakkında	T. F. A.
Halk Arasında Çocuk, Delikanlı ve İhtiyar	Ali Rıza YALGIN
İstanbul Radyosunda Halk Türküleri Korosu	T. F. A.
Madeni Tellerin İlk Olarak Halk Sazlarına Takılışı ..	Sadık UZUNOĞLU
Kars Millî Oyunları	Kemal ÇİLİNGİROĞLU
Sille Türküleri Üzerinde Bir Araştırma	Mehmet ÖNDER
Âşık Avası'nın Sarıkamış Destanı	M. Gökalep ALADAĞ
Konyalı Âşık Mehmet Yakıcı (2)	İhsan HİNÇER
İki Şiir: "Sitem" ve "Berdevam" ...	Abdullah GÜNDOĞDU ve Nazmi ÜNAL

Sayı: 7

Kuruş 25

SABİTİ VE YAZI İŞLERİNİ FİLEN İDARE EDEN: İHSAN HİNÇER

SÜMERBANK

Sermayesi: 200.000.000 Türk Lirası

Merkezi: ANKARA

Şubeleri: İSTANBUL, GALATA ve BAĞÇEKAPİ

Vadeli ve vadesiz tasarruf mevduatı ve ticari mevduatı
en müsait şartlarla kabul eder.

T. C. ZİRAAT BANKASI

VADESİZ TASARRUF HESAPLARI İÇİN YENİ

İKRAMİYELERİ

İSTANBUL ve ANKARA'DA 3 BY

AYRICA: 200.000 LİRA

31 KASIMIN, 31 ARALIK VE 31 MARTTA ALANININ

AGIĞI İÇİN İZMİRDE HİÇ KESERİ BÜYÜKLEME

HER 20 LİRA İÇİN AYRI BİR KİME TÖVRESİNİ

VERİLECEKTİR.

ÖRNEK HESAP: 10 Mart, 10 Mayıs, 10 Temmuz, 20 Eylül

10 Ağustos, 10 Eylül, 20 Ekim, 10 Aralık

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

AYDA BİR DEFA İSTANBULDA ÇIKAR, HALKBİLGİSİ DERGİSİ
SAHİBİ VE YAZI İŞLERİNİ FİİLEN İDARE EDEN: İHSAN HİNÇER

SAYI: 7

ŞUBAT 1950

SENE: 1

Sohbetler:

Türklerde Soyadı

Yazan: Nihad Sami BANARLI

Millî geleneklerimizi kendi aralarında ve kendi isimlerinde yaşatmak isteyen bazı gençlere rastlıyorum ki, soyadlarını isimlerinin başında kullanıyorlar: Meselâ adı ve soyadı **Osman Dündar** olan bir genç, bu ismi **Dündaroğlu Osman** şeklinde kullanmak istiyor. Bu hareket bir bakıma gençliğimizin millî mazimize, millî geleneklerimize bağlı kalmak arzularının masum ve samimi bir tezahürüdür. Fakat aynı hareket, soyadlarını Fransız, Alman adlarına benzetmekle özel bir zevk bulan, kozmopolit ruhlu kimselere karşı bir infial mânâsına da sahiptir. Gerçekten, adlarını kendi büyük soyumuzun şerefli hâtralarına bağlayacak yerde, isimlerini, bir takım alafranga soyadlarıyla süslemeğe (!) çalışanların gafleti büyüktür. Türk oğullarına yüzde yüz Türk olan, Türkün iftiharî olan isimler yakışır.

Eski Türklerde soyadı olmadığını; Türklerin baba ve soyadlarını isimlerinin baş tarafında kullanmayı âdet edinmediklerini —cesaretle— söyleyen bir dostumun, bu sözlerinin aksine olarak, eski Türkler, soyadına büyük bir ehemmiyet verir; bu adları; yine büyük bir ekseriyetle; kendi isimlerinden evvel kullanırlardı. Türk kahramanlarına, Türk boylarına ve Türk çocuklarına isim koyma hâdisesi, millî destanlarımızda defalarca yer alacak kadar ehemmiyetliydi.

Yazılı edebiyata XIII üncü asırda geçen **Oğuz Kagan Destanı**'nda **Karlık, Kanklı, Kıp-**

çak v.s. gibi Türk boylarının ilk cetlerine, bizzat **Oğuz Kagan** tarafından, nasıl ve ne gibi sebeplerle bu isimler verildiği, ayrı ayrı hikâye edilmiştir. (Bakınız: W. Bang, R. R. Arat. **Oğuz Kagan Destanı**, İst. 1936).

Yine bir çok millî geleneklerimizi kuvvetle yaşatan **Dede Korkut Hikâyeleri**'nde Türk çocuklarına ancak yiğitlik çağına geldikten sonra; edindikleri karaktere ve gösterdikleri yararlığa göre; isim verildiğini bildiren vak'alar çoktur:

Türk Beylerinden **Dirse Han**'ın nice adaklardan sonra bir erkek çocuğu olmuştu. Çocuk 15 yaşına geldiği zaman, bir gün arkadaşlarıyla **aşuk** oynarken, zincirinden boşanmış bir boğa ile karşılaştı. Müthiş hayvanla çarpışmaktan başka çare bulamayan çocuk, görülmemiş bir kuvvetle dövüşerek boğayı öldürmeğe muvaffak oldu. Bu hâdiseye üzerine, aziz Türk ihtiyarı **Dede Korkut**, çocuğu babasına götürdü; ona **Beylik**, taht, at ve davar istedi; ve: "Bayındır Han'ın Ak meydanında bu oğlan cenk etmiştir. Bir boğa öldürmüştür. Senin oğlanın adı **Boğaç** olsun. Adını ben verdim. Yaşını Allah versin. dedi." (Bakınız: **Dede Korkut**, **Orhan Şaik Neşri**, İst. 1938 S. 6.)

Yine **Dede Korkut** hikâyelerindeki:

"Bir gün **Kam Han** oğlu **Han Bayındır** yerinden turmuştu, (kalkmıştı)."

"**Ulaşoğlu Salur Kazan**'ın alınına şarabın itisi çıktı."

"Oğuz'da Duha Koca oğlu Deli Dumrul derlerdi bir er vardı."

Gibi cümlelerde görülen Kam Han oğlu, Ulaş oğlu, Duha Koca oğlu şeklindeki baba ve soyadları, Türklerin bu isimleri kendi adlarının başında kullandıklarının açık delillerinden dir.

"Oğlu" sözünün milliliği ve kat'iliği içinde kullanılan bu, baba ve soyadları, Türk halkı arasında Dede Korkut hikâyelerinin yaratıldığı en eski çağlardan, zamanımıza kadar, ısrarla yaşatılmış ve her Türk, geçmişte yaşayan bir Türk kahramanının oğlu veya torunu olmakla övünmüştür. XIX uncu asrın ikinci yarısında, Prof. Radloff'un; Kara Kırğızlar arasında dolaşarak tesbit ettiği Manas Destanında da aynı an'nenin Orta Asya Türkleri arasındaki imtidadını gösteren mısralar görür:

Baydinoğlu Bakay Han
Buraya yanına gelsene

Yakıpoğlu genç Manas
Dünyaya tek gelen Er Manas

gibi... (Bu mısraların Kırgızca asılları ve tercümesi için bakınız: Abdülkadir İnan, Türko-
loji Ders Hülâsaları, İst. 1936.)

Fakat Türk tarihinin, başka çeşit bir kozmopolitleşme devri olan İslâm medeniyeti çerçevesine girildiği çağlardadır ki, yine Türk büyükleri ve Türk münevverleri arasında; şimdiki alafrangalık modasını andıran; bir araplaşma ve acemileşme modası baş göstermiştir. Başta hükümdarlar olmak üzere bir çok Türkler, arap. acem. adları almış ve isimlerini Abu, İbn gibi arap soyuna ait kelimelerle birleştirmeye başlamışlardır.

Karahanlı hükümdarlarından Tağaç Buğra Karahan Abû Ali Hasan İbn Süleyman Arslan Karahan'ın bu karakteristik unvanı, bir taraftan Türklerde seçere saymak iftiharının İslâmî çağlardaki devamını gösterdiği gibi aynı unvan, Türklerin adlarında ve soyadlarında nasıl arap modasına uyduklarını da meydana koyar. Garibi şudur ki, bu devirde olduğu gibi, o devirde de, adlarını ve soyadlarını başka milletlerin adlarına benzetmekten zevk alanlar, Türk halk kütleleri değil, Türk münevverleridir. Asıl Türk halkı, kendi milli isimlerinden ve kendi soyadı kullanım gelenek-

lerinden ekseriya uzaklaşmamıştır. Bugün isimlerini saygıyla andığımız, Köroğlu, Demircioğlu, Dadaloğlu, Gündeslioğlu gibi saz şairlerinin şöhretlerinde yaşayan bu baba ve soyadları, geniş Türk halkı tarafından zamanımıza kadar getirilmiştir. Bu isimlerin alelade bir mahlas veya bir şöhret olmayıp bir baba ve soyadı geleneğine göre doğup yaşadıklarını, bilhassa Köroğlu destanının çeşitli rivayetlerinden öğrenmek mümkündür. (Bakınız: Pertev Naili Boratav: Köroğlu Destanı, İst. 1931)

Türklerin "oğlu" ekiyle birleştirdikleri soyadlarını her millileşme devrinde yeniden canlandırdıkları bilhassa XIV üncü asır Anadolu Beyliklerini kuran Türkmen Beylerinin isimlerinde görülmektedir. Türkler arasında Arab ve İran kültürünün yayılmasına en çok imkân veren Selçuk hükümdarları ve Seçuk Beyleri, Rükneddin Abû Tâlib Tuğrul Beg, Süleyman bin Kutulmuş, Alâeddin Keykubad gibi, Arap ve İran tarzı unvanlar aldıkları halde: XIV üncü asır Anadolu Beyliklerini kuran Türkmen Beyleri: Karamanoğlu, Aydınoğlu, Saruhanoğlu, Osmanoğlu gibi, tamamiyle Türk halk an'anesinin yaşattığı milli soyadlarıyla anılmışlardır.

XV inci asır tarihçilerinden olup, milliyetçi temayüller gösteren Neşri'nin değerli tarihinden aldığımız şu cümleler, bu milli soyadlarının o asırlar Türkleri arasında ne zevkli ve ne tabii bir şekilde kullanıldığını açıkça göstermektedir:

"Haber geldi kim Karamanoğlu Alâettin Beg bin İbrahim bin Mehmed bin Karaman bāğı olup, gelip il urdu dediler." "Süle Çavuşoğlu Temür Han'ı ve kapu halkından bin yarrar sipâhi bile gönderdiler." "Paşa bu söze gayet ferah olup Temürtaş oğlu Yahşi Beg'e eytdi." "Rivayet ederler ki, Sultan Murad Gazî'nin Evrenoz adlı bir subaşı vardı. Şimdi Evrenozoğulları kim vardır, anın neslindedir. Evrenozlu demeye hikmet budur." "Tatar Beglerinden Ali Beg adlı bir kişi vardı ana Savcıoğlu derlerdi (1)."

İşte, bu cümleler, Türklerin en çok oğlu sözüyle birleşen ve başta kullanılan bir so-

(1) Bakınız: Neşri tarihi. F. R. Unat ve J. A. Köymen Neşri. S. 215, 207, 294, 259, 415. Ankara, 1949.

Halk Edebiyatı:

Âşık Şem'inin Konya Destanı

Yazan: M. Halit BAYRI

Makarri evliya irfanı aşkın menbaidir bu
Denilmiş Kâbet-ül-uşşakı Rumun ibtidasından
demek suretiyle Konyayı sena eden Şem'i başka bir manzumesinde:

Beyhude gönlümü eyledin ifna
Gurbet elde oldum âleme rüsva
Nasib et sılamı Hazretü Mevlâ
Yeter yaslandığım taşı, türabı

diyerek silasına kavuşmak için çırpınan kalbinin elemi anlatmıştır. Âşık Şem'i başka bir manzumesinde de Konya hakkında ne düşündüğünü şöyle anlatmaktadır.

Çıkmasın meydana yoksa pehlivanı Konyanın
Kuşanır ahen kemer merdû ehanı Konyanın
Pençei sertizine takmaz kebûteri pâyni
Gökten anka indirir daim şâhanı Konyanın

Her seher vaktinde gülbank çekilir ya Hak deyü
Asitanı pire derler Kâbet-ül-uşşak deyü
Eskiden darbı meseldir Konyaya var bak deyü
Söylenir dillerde daim dasitanı konyanın

Hor gezer âdemleri amma velî irfan olur
Hâfızı gayet ceri âlimleri umman olur
Hasılı bir katre abın nûş eden arslan olur
Galiba toprağının bu iktizası Konyanın

Konyada nice Filâtun gibi vardır kim rical
Gösterir âyine İskenderiden çok cemâl
Bulunur civarı Mevlânada erbabı kemâl
Her şebi dür eylemiş Şems-ü ziyası Konyanın

Kıs olunca donanır ahbabla vahdethaneler
Kurulu bazarı aşk mâmur olur viraneler
Şem'i aşk ile yanar pervaz eder pervaneler
Yaz olunca var Meram üzre safası Konyanın

Şem'i Divanı dört defa basılmıştır. Fakat bu dört basımın dördü de Âşığın bütün eserlerini ihtiva etmemektedir. Şairin basılmamış şiirlerini de eklemek suretile Şem'i Divanını yeniden tertip etmek halk edebiyatımızın tarihi için değerli bir hizmet olacaktır.

Konyalı Âşık Şem'i, hayatında İstanbula gelmiş, burada kendisini çok iyi tanıtmış, sevgi ve saygı kazanmış olduğu gibi, Anadolu'da da Bursadan başlayarak birçok yerleri dolaşmıştır. Fakat nerede olursa olsun, doğduğu, büyüdüğü, yaşadığı yeri, Konyayı hiç unutmamış, her ayrılışında pek çabuk özlemiş, memleketine kavuşmak için daima sabırsızlanmış. Anadolu'nun bu eski şehri ona cennetten farksız görünmüştür. Bir manzumesinde:

Kuruimus tını âdem Konyanın abu havasından
Lezizdir âşıka gam-ı eür'ası zevki safasından

yadı geleneğine sahip olduklarının kesin delilleridir ki, eski kaynaklarda bunlara benzer daha sayısız örnekler bulmak, çok kolaydır.

Soyadlarımızın medeni bir kanunla kat'ileştiği bugünkü hayatımızda, bu adların eskiden olduğu gibi, mutlaka isimden önce kullanılmasını istemek, belki de lüzumsuz bir taassuptur. Fakat bu adların türkçe olmasını; Türk milletinin tarihi ve coğrafî bağrından yükselen faziletlerimizi ve şerefli hâtıralarımızı yaşatır kelimelerden seçilmesini istemek; böyle seçilmemiş olanların da hiç olmazsa bir oğlu ekiyle türkçeleştirilmesini beklemek o derece yersiz ve hedefsiz bir istek sayılmamalıdır. Soyadlarımızda milli bir karakter bulunmasını özleyen gençlerimizin bu hassasiyeti, hürmete lâyıktır. Bizce, soyadlarımız, ya bu tarihi "oğlu" ekiyle millileştirilmeli; yahut yine böyle tarihî söyleyişlerden olan ve eski Çarıklı, Kanklı, Karakoyunlu; ve yeni Beyatlı, Kenderli kelimelerinde görülen Lı, Lu ekleriyle nihayetlenmelidir.

Soyadlarında bir tenevvü sağlamak isteyenler bunlara ilâve olarak Demirci, Uşaklıgil adlarındaki, yine tarihî ve milli değer taşıyan gil ve ci eklerini de katabilirler. Fakat soyadlarımızı; bundan fazla çeşitliliğe sapmaksızın; bizim milletimizin adı olduğunu gösterecek kelimeler haline getirmek; milli benliğimizin kuvvet ve hayat bulması adına; asla faydasız olmayacaktır.

Nihad Sami BANARLI

Elâzığ Müzik ve Edebiyatı

Yazan: Fikret MEMİŞOĞLU

Yazımıza başlık olan konu, birkaç sahife ile anlatılabilecek kadar, basit ve dar değildir. Bilâkis birkaç eser doldurabilecek genişlik ve ehemmiyettedir.

Çünkü asırların sanatkar elile işlenip, sakı kalmış bu konu, gömülü bir medeniyete benzer.

Güya, mahallinde incelemeler yapmak için gelip gezenler, birkaç gün içinde, birkaç ağza kulak vererek, kulaktan dolma gider, topladıkları yalan yanlış notları bastırarak, sözüm ona, ortaya bir ilmi eser atarlar.

Meselâ sayın profesör Caferoğlu, ayrı ayrı türkülere ve ezgilere ait kit'aları, alt alta dizerek, başına (esrarkeş türküleri) diye bir de başlık koymuşlardır.

Halbuki o yâr kit'alarının, o mânilerin mensup olduğu türkülerin hangi hicranla çıktığını araştırıp bulmak mümkün olsaydı, bu (esrarkeş türküleri) başlığına, esrarengiz bir nazarla bakıp hayret ederlerdi, gerçekten öyledir. Zira:

Esrar-ı kâinatı esrar-keş ne bilsin?

Hem de, halk edebiyatında, (esrarkeş türküleri) diye bir türkü bölümü olmadığı gibi, esrarkeşlere hâs bir türkü nevi ve bölümü de yoktur. Ve aynı zamanda esrarkeşin söylediği türkünün dahi, kendisiyle hiçbir ilgisi ve duygusu olamaz. Filhakika, folklor araştırmalarında toplanan malzemenin, alındığı mahal ve şahsın kaydına sadakat lâzımsa da, yalan

BERDEVAM

Tasayı tas ettim neş'eyi şarap

Bun değilim, felek kendisi harap

Ruhun görüşüyle her şey bir serap

Değişen şerait, zaman berdevam

Bu dehrin sedası bir uğultudur

Hayatın son sesi bir iniltidir

Haşır neşir günü son gürültüdür

Yahşılık me'yustur, yaman berdevam.

Bu dehrin üzeri sonsuz bir dalga

Son hedef belirsiz her taraf gavga

Ne varsa dünyada hepsi bir gölge

Hüsnü zan yok olmuş güman berdevam.

Nazmi ÜNAL

yanlış verilen malûmatı, ilmi ve gerçek bir me haz olarak göstermek de o kadar lüzumsuz ve folklor araştırmalarına aykırıdır.

Toplanan bir şahıstan değil, muhtelif şahıslardan, bâhusus bu malzemeyi, vafını ve bünyesini bozmadan saklamayı heves edinenlerden topladıktan sonra, karşılaştırıp gerçek malzemeyi ortaya çıkarmak lâzımdır.

Tabii bu ince zahmete katlanmak külfetini, kimse omuzunda taşımadığı için, Millî ve yerli hazinelerimiz de darmadağın olarak toplanıp dağıtılmaktadır.

Yazımızın başında böyle bir misâl yer vermemizin sebebi, üzerinde bin bir dikkat ve rikkatle durulması lâzımgelen bu konuya, verilmesi gereken önemin, arkaça bırakıldığını, geliş güzel temas edilip geçildiğini, peşinen anlatabilmek içindi.

Lüzumlu bu istitradan sonra mevzuumuza gelelim:

Müzik ve edebiyat bakımından eski Harput'un, coğrafi sınırları içinde kalan geniş bölge, bariz bir mümtaziyet arzeder.

Bu mümtaziyet evvelâ melodilerin gayet mütenevvi ve ebedî olmasında kendisini gösterir.

Türküler, yaşayış bakımından üç kısma bölünebilir:

Birinci bölüme, ömrü pek az olan, yakıldıkları tarihten kısa bir zaman sonra unutulmaları girer ki, bu kabil türküler, unutulduktan sonra bir daha tekrarlanamazlar.

Bestede gönül çekicilik olmadığı gibi, güftede lirizm havası esmez. Halk edebiyatında beste ve güfte, bacı kardeş gibidir. Güzellik ve çirkinlik bakımından, hemen birbirine pek benzer vasıf gösterirler.

Bu kabil türkülere misâl olarak Harput bölgesinde çıkan ve hemen unutilan, o gündü bugüne kadar bir daha sözü ve sazı duyulmayan, bir türküden ilk iki mısraı alabiliriz:

Karşiki dağın ardında öküz yedi kabağı

Ben o yârın aşkından edemedim sabahı.

Bu misâl uygun türküler Harput çevresinde pek nadir duyulan türkülerdir, çıkışı arzidir.

ARAŞTIRMALARI

Ve Harput bölgesinin folklor hususiyeti bakımından hariçten katılma sayılar. Çıkarıldıktan pek az sonra, yayılmasından ziyade, unutulmasına gayret edilir. Sebebini bilâhare arzedeceğiz.

İkinci bölüme. Ömrü uzunca olan türküler girer. Bu kabil türküler, çıkarıldığı günü müteakip, sevilir, söylenir, dinlenir; birkaç ay, birkaç sene dillerde armağan olduktan sonra, unutulur; fakat bu unutulmuş ebedî değildir. Birkaç yıllık uzun veya kısa bir nisyanadan sonra, tekrar hatırlanarak, söylenip tekrarlanır. Meselâ:

Al almanın dördünü
Sev yiğidin merdini
Seversen bir güzel sev
Çekme çirkin derdini

★
Değirmen sala benzer
Kız dilin lala benzer
Terlemiş memelerin
Erimiş bala benzer.

Yine meselâ Harput'un 70 sene gibi uzun bir nisyanına gömüldükten sonra tazelenen:

Fincanı dizdim aradan
İçmeyen kalksın aradan
Saklasın gözden Yaradan
Gel, yine doldur fincanı
Sen kimin canısın canı

Türküleri gibi.

Üçüncü bölüme giren türkülerin melodileri ise ebedîdir. Unutulmaz, her gün, her zaman tekrarlanırsa dahi, zevkini ve şevkini kaybetmez nağmelerdir. Bunlar da iki kısımdır: Birincisi kısa havalara, ikincisi uzun havalardır.

Kısa havalara misâl:

- 1 - (Çayda çıra yanyor)
- 2 - Bak altına bak altına
- 3 - Bağlamış kerdan altına
- 4 - Dügün havası.
- 5 - Hop hop nanay

Uzun havalara misâl:

- 1 - Maya
- 2 - Hoyrat
- 3 - Elezber
- 4 - Kürdi.

Ebedî nağmelerden kısa havalara, yerli, yabancı ilk duyulan, müteahşır bir aşına gibi derhal kalbinden bağlar ve dağlar; anında, bu

tün bedîi kabiliyetle zevkine varmamak elde değildir.

İstanbulda yapılan Elâzığ folklor gecesinde (çayda çıra) türküsü çalınca, bilhassa yabancıların yüzünde bir renk değişikliği görülmüş, hemen sabırsızca Elâzığlı olanlara eğilerek, (Bu türkününüzün ismi ne? Bu ne güzel nağme!) diye, sormak istiyakı duyulmuştur ki, bu iştiyak, birkaç dakika sonra, bütün misafirleri, mevki, ve ciddiyeti ne olursa olsun, ayağa kaldırmağa, oyuna iştirâk etmeğe sevk etmiştir.

Uzun havalara, yani kayabaşılara gelince, bunların zevkine varmak için, nerede olursa olsun, Harputun özel hicranlı havasını tenefüs ederek ünsiyet peyda ettikten sonra, dinlemek ihtiyacı vardır.

Esasen, ayak tutulmadan, ara nağmeler yapılmadan, (uzun havalara) söylenemez; söylendiği zaman da, hoyrat bir sürpriz olur. Fakat bir defa kulak, bu ünsiyete erdikten sonra, kayabaşılara dinlemek, bir ruhi ihtiyaç, dinlemeden geçmek, bir ızdırıp olur.

Bu nağmeler, ezan sesi gibi, selât ve selâm gibi, sabahın alaca karanlığında, gecenin tül tül mehtabında serpiyen ışık gibi, gökleri sarar, ruhlara dolup taşar.

Çok değil, Harputta birkaç sene kalanlar, bir düğün havasını, kılanetin içli nağmelerle dinleyip de, arada söylenen bir (Şirvan) kulak verir vermez, gizli bir kaynağın taşması ile dolar, hasretle vuslatın bağdaştığı bir hisle göz yaşlarını saklıyamazlar.

Harput müziğini, umumi bir taksime tâbi tutmak lâzımgelirse, İstanbul müzikisi gibi, divan müzikisi ve halk müziği diye bölerek, tasnif etmek lâzımgelir.

Birinci bölüme giren, Harputun klâsik müzikisi olan ağır havalardır ki, bunlar divan, müstezad, tecinîş, İbrahîmîyeler. ve sairidir.

Diğerleri ise hafif melodili türkülerdir ki, oyun havaları, Kövenk, Hafız Nuri, Henno, Üneys ve saire gibi türkülerdir.

Bütün bu türkülerin bir eğlence derneğinde söyleniş sırası nazara alınca, yerli bir fasıl ad edilebilir.

Bu bahis üzerinde fazla konuşmağı, kendi ölçülerinde ihtisas sahibi olan (Hafız Osman) gibi, hemşehrilerimize bırakarak gelecek yazımızda Harput edebiyatı hakkında bir kaç söz söyleyeceğiz. **Fikret MEMİŞOĞLU**

Kaygusuz Abdal Hakkında Etüdler

V

Yazan: Vahit Lûtfi SALCI

Kaygusuz. nihayet bu kırk arkadaşla beraber Alâ'yeye dönerek Abdal Musa ile kavuşuyor.

KAYGUSUZ İKİNCİ DEFA MISIRA GİTMİŞ MİDİR?

Bay Muhtar Yahya Dağlı'nın (Kaygusuz Abdal) adlı kitabında şöyle bazı tahlillere rastlıyoruz: Kitabın 26 ncı sayfasında «Rıza Nur Bey; İstanbulda, Nuruosmaniye kütüphanesinde 4905 numaralı (Cami'ülma'arif) ismindeki yazma mecmuaya istinaden Kaygusuz Abdalın (Hicri 800) yılında dünyaya geldiğini yazmaktadır, mezkûr mecmuada 807-90 ıncı sahifesi notunda, şimdi Kaygusuz dergâhında bahâ namzedi bulunan Ahmet Sırrı babanın (1934 Kahre matbu' Risale-i Ahmediye) sinde; Kaygusuzun Hicri 791 tarihinde Mısra geldiği, 798 de Hicaza gittiği; 799 da yine Mısra gelerek; 808 de tesis edilen Kasrıâyn'da 848 tarihinde öldüğü yazılmışsa da; bu malûmatın ne gibi vesika ve mehazlara istinad ettirildiğine dair bir kayıt ve işaret gösterilmemiştir.»

Aynı kitabın 22 nci sayfasında da şu kayıt vardır: «Doktor Rıza Nur Bey; Kaygusuz Abdala tahsis ettiği 22 sayfalık makalesinin en son sayfasında, Kaygusuz Abdalın Hicri 800 tarihinde Mısra geldiğini ve 807 de Kasrıâyn'daki dergâhı kurduğunu yazdıktan sonra, Kaygusuz'a ait bir hayat takvimi yaparak, Hicri 742 de dünyaya geldiğini ve 58 yaşında Mi-

SİTEM

Senden bana selâm gelmez
Aylar yıllar akar gider
Ne haldeyim kimse bilmez
Hasret beni yakar gider

Tadamadım visalinden

Kim anlar garip halinden

Ara sıra hayalinden

Bana bir göz bakar gider

Sevinirim iğden içe

Göz yaşımı içe içe

Gönlün beni sayar hiçe

Saçlarına takar gider

Abdullah GÜNDOĞDU

sıra gelerek, 848 tarihinde öldüğünü kaydetmiştir.

Muharrir bu söylentilerdeki tarihlerin birbirine uymadığını hâdis ve vak'alar göstererek yalanlıyor. Fakat tarih farkları ve hâdiselerin aykırılıkları olsa da, muharririn de, Kaygusuzun tekkesinin ve mezarının Mısırda olmasına ve kendisinin orada gömülü bulunmasına kani olduğuna göre, Türk ve Mısır yazarlarının da şahadetlerine nazaran Kaygusuzun tekrar Mısır'a giderek orada öldüğünü kabul etmek lâzım geliyor.

KASRIÂYNIN YERİ ve EVSAFI

Menakıbnamemiz, Kaygusuzun namına Mısır şahı tarafından yaptırılan (Kasrıâyn) sarayının yerini ve evsafını bildirmekle ilmi ve tarihi büyük bir kıymet taşımaktadır. Çünkü bazı kaynaklar Kasrıâynın yerini başka mahalde göstermişler ve evsafından hiç bahsedememişlerdir. Yalnız Evliya Çelebi, Seyahatnamesinin 10. üncü cildinin, 42 nci sayfasındaki malûmat, menakıbnamemizle tam mutabakat halindedir.

Kasrıâyn hakkındaki çeşitli söylentiler şöyledir: Muhtar Yahya Dağlı'nın (Kaygusuz Abdal) kitabının otuzuncu sayfasında şu satırlar var:

«Rıza Nur Bey; mecmuasının 809-92 nci sayfasında (Ali Mübarek Paşanın Hitet-ül-Cedidet-ül-Tevfikkiye) ismindeki eserinin 6 ncı cüz, 58 inci sayfasından naklen; Kasrıâyn tekkesinin Nil nehri kenarında bulunduğunu ve Bektaşilere mahsus olduğunu yazarken mühim bir noktaya temas ediyor. Bu da Kasrıâyn tekkesinde (Şeyh Ayni) nin türbesinden bahsedilmektedir.»

«Yine Ali Mübarek Paşanın aynı eserinin 7 nci cüz, 70 inci sayfasında İskenderiye bahsinde (Tekkiyet-ül-Magavri) hakkında, Mu-kattam dağının üstünde, oyulmuş bir mağarada ve Acem dervişlerine mahsustur» diyor.

«Bu ayrı ifadeler Evliya Çelebi'nin ifadesiyle mutabakat göstermiyor. Evliya Çelebi Kasrıâyn için (Nil sahilinde Cennet gibi bir yerdir) dediği halde (Abdullah-ül-Magavri)'nin

Yeni Bir Folklor ve Etnoğrafya Kılavuzu

Yazan: Ahmet HALİL

Memleketimizde vakit vakit ortaya çıkan, tekrar kayboluveren halkbilgisi hareketleri görülüyor. Umumiyetle sistemsizlik, idaresizlik "tuttuğunu koparma" nin aksi olan bir hercaillik hastalığı bu işte de görülmektedir. 1927 de Ankara'da başlayan halkbilgisi organizasyonu, aradan geçen uzun müddet esnasında çok kuvvetli bir varlık olabilirdi. Fakat nedense olamadı. Bununla beraber onun sönük ateşini, bir aralık İstanbulda Mehmet Halid'in himmeti ve şahsi gayreti nasıl yaşattı ise şimdi de "T. Folklor Araştırmaları" ile İhsan Hünçer'in azmi idame ediyor. Buna da şükretmeliyiz.

Ben, bu vesile ile iki resmi teşekkilden veya teşebbüsten bahsedeceğim. Bunlardan biri Maarif Vekâleti içinde bir "Folklor Enstitüsü" kurulmasıdır. Fakat şimdiye kadar eserine rastlıyamadık. Diğeri, İst. Üniversitesi içinde bir "İktisat Müze ve Arşivi" vücuda getirilmesidir. Bu sonuncusu hakkında Türk folklorcularını aydınlatmak isterim.

İstanbul Üniversitesinin evvelce Hukuk Fakültesine, şimdi İktisat Fakültesine bağlı olan (İçtimaiyat Enstitüsü). filhakika bir müze ve arşiv kurmuştur. Talimatnamesine bakılırsa bu, tamamiyle bir folklor müze ve arşividir. Ağırılık merkezi iktisadi hayat folkloru olan bu müesseseye, faydalı bir broşür neşretmiştir. Broşürün baş tarafında 1927 de kurulan (Halkbilgisi Derneği) nin neşrettiği (Rehber) aynen neşrediliyor. Bu da, yeni teşekkülün halkbilgisi ile alakasını belirtmektedir. Broşürün ikinci kısmı, memleketimizde

mezarını tarif ederken (Bu Sultan bir mağarada sakindir. Mezari da bu büyük mağaranın tâ nihayetindedir) diye yazıyor.

«Kasrıâynın (Ayni) namındaki başka birine izafeten tesis edildiği ve Bektaşilerin sonradan bu dergâha tesahübde buldukları hakkında ötedenberi bir rivayet mevcuttur. Tarihi bir vesikaya istinad ettirilmeyen bu ifade; bir rivayetten ibarettir.»

(Sonu var)
Vahit Lûtfi SALCI

bulunan Alman profesörlerinden Rustov'un yine on sene evvel neşredilen bir etüdüden bahsediyor. Arkası sıra profesör Ziyaeddin Fahri'nin hukuk folkloruna ait birkaç meseleye temas eden sualleri vardır. Hulâsa (Folklor ve Etnoğrafya Kılavuzu), yalnız edebiyata ve güzel san'atlara değil bütün cemiyet müesseselerine aid geniş bir folklor hareketinin ilmi rehberliğini yapıyor. (Kılavuz), Halkbilgisi Derneği çalışmalarına borçlu olduğunu kaydetmekle o (Dernek) e karşı alakasını da belirtmektedir.

Son senelerin boşluğu içinde folklor dünyamızı kıymetli bir fener gibi aydınlatan (T. Folklor Araştırmaları) mecmuasında da broşürü tanıtmakla iki organı birbirine yaklaştırmak istedim. Eğer nazari olarak mevcut olan (Türk Halkbilgisi Derneği) de, eski harareti faaliyetine tekrar başlar, son senelerde dağılan folklor ve etnoğrafya mensuplarını bir araya getirirse, bundan büyük kazançlar hasıl olacaktır. Galiba Eminönü Halkevi içinde bir odaya sıkışmış olan (Halkbilgisi Derneği), Halkevi Reisi ve genç folklorcu Çilinoğlu Kemal Beyin yardımı ile tekrar uyanabilir. Bütün mesele, dağılık kuvvetleri bir araya getirmek, "Unesco" nun da son günlerde teşvik ettiği folklor hareketine yeni bir hamle vermekten ibarettir. (T. Folklor Araştırmaları) nin muntazam olarak çıkan nüshaları karşısında böyle bir derlenip toplanma hareketini de görmek, sevincimizi tamamlıyacaktır.

Ahmet HALİL

Kırk kardeş

Değerli ve genç masal üstadlarımızdan Naki Tezel'in «Kırk Kardeş» adlı 32 sayfalık yeni bir masalı daha basılmıştır. Renkli ve güzel bir kapak içinde çıkan bu Türk masalını okuyucularımıza hararetle tavsiye ederiz. Tanesi 20 kuruş olan «Kırk Kardeş» in tevzi merkezi Ankarada Akba Kitabevidir.

«Kırk Kardeş» i gelecek sayılarımızda okuyucularımıza daha yakından tanıtacağız.

T. F. A.

Çocuk, Delikanlı, İhtiyar

Yazan: Ali Rıza YALGIN

Türkler arasında çocuklar hakkında binlerce âdet ve an'nenin hâlâ yaşamakta olduğu malûmdur. Ta eski zamanlardanberi Türkler, çocukların köstek kırma, (ilk yürüdükları zaman) ilk saçının kesim çağı, çocuğun ilk ata binışı günlerinde yaptıkları merasimlerle tes'it ederlerdi. Elimizde bu gibi âdetlere ait birçok malûmat vardır. Ben bu yazımda yalnız çocuk, delikanlı ve ihtiyarların yaşlarına halkın verdiği psikolojik hükümleri gösteren bir iki vesika vermekle iktifa edeceğim. Yozgatlı Nuri Zoroğlu diyor ki:

"Bir gül, üç bülbül, onaltı balık, kırk karkuş, altmış koyun bir adam eder!" Bu muammadan aldığımız netice şudur:

Bir yaşındaki çocuklar gül gibidir. Üç yaşlı bir çocuk bülbül gibi şakraktır. Onaltı yaşına girmiş gençler balık gibi akıp gidebilir. Bu çağdaki delikanlıları düşünmek ve himaye etmek lâzımdır. Yaş kırkı bulunca insan pek babayığit olur, fakat yaş altmışa değince insanlar koyun gibi uysal olurlar ve her türlü cefaya katlanırlar.

Gençler için Çorum'da şöyle bir de mâni

duydum:

Gönül kuşu yine ağıdı hevaya

İN gönül dedim de indiremedim.

Aşup aşup gide, karlı dağları

DÖN gönül dedim de döndüremedim.

Halk gençlik çağını balığa benzettiği gibi uçucu bir kuş ile de temsil eder.

Yiğitlik yani kırk yaşlarında olanlar için Sivasta şöyle bir atasözü kaydetmişim ki, bu atasözü halkımızın iktisat ve ahlâk inançları için güzel bir örnektir.

"Yiğitliği bele, malını ele verme."

Malını el ile idare ettirenlerin mallarında hayır olmaz. İnsan kendi malına kendisi hükmetmeliymiş.

Şimdi önümde duran ve doğumdan ölüme kadar devam eden, Alevî babalarından Şah Ethem'in nefesini de okuyabiliriz.

Âdem oğlu şu cihana gelince

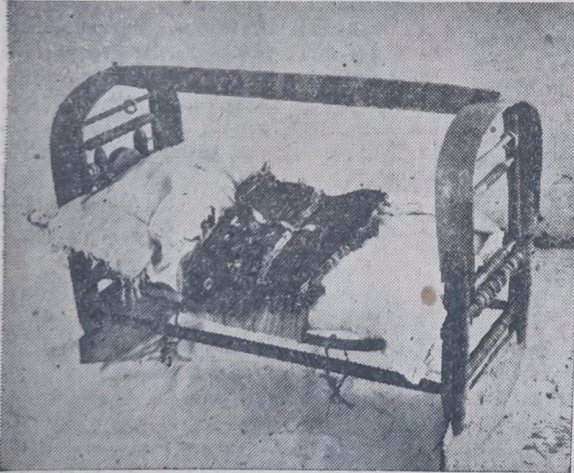
Teze açmış güle benzer, bu misal.

Anasından doğup kırkı çıkınca

Kalaylanmış tasa benzer, bu misal.

Mushafını alıp hocaya varınca

Hocasından dersin alıp gelince

Solda: "Gül gibi nazik ve Bülbül gibi şakrak çocukları büyüten bir beşik"; sağda: "Koyun gibi olgunlaşmış uysal çağında Alacalı Güllü bacı".

İSTANBUL RADYOSUNDA HALK MUSİKİSİ YAYIMI VE SADİ YAVER ATAMAN

Folklor tetkikleri ve halk musikimize ait vukufu ve neşriyatı ile tanınmış bulunan Sadi Yaver Atamanın, İstanbul Radyosunda yer alması, memnuniyetle karşılanmıştır. Bizzat hazırlayıp, idare ettiği mensleket havaları korusu, derin bir alâka uyandırmıştır. Dergimizde de kıymetli tetkikleri çıkan Sadi Yaver Ataman'ın, bilhassa halk musikimizin tonal hususiyet ve karakterleri üzerindeki ilmi tetkikleri, memleket dışında da alâka ile karşılandığı cihetle bu faaliyetinin ileride müsbet neticelerini beklemek lâzım gelir. Memleketimizde halk musikisini ilk defa kültür ve folklor kıymetleriyle meydana koyan bu sanatkârimızdan, zaman zaman yabancılara sanat dergileri de bahsetmiştir

Bu vesileyle memleketimizde halk musikisine karşı uyanan alâkanın kötü yollarda istismar edildiğine de işaret etmeği mesleğimiz namına uygun buluyoruz. Kültür ve folklor kaynaklarımızdan olan halk musikimizin, asli kıymetleriyle yayınlanmasının faydası karşısında halk türkülleri diye piyasaya düşürülen şarkıların zararı çok büyüktür. Bilhassa bu kaabil plâk neşriyatının köylere kadar giderek oradaki folklor kaynağını bulandırmaması ihtimalinin mevcudiyetidir ki, bir kültür mevzuu olan musiki hareketlerini kötü bir propagandaya yoluna götürmek suretiyle dâvanın tahakkukuna mâni olmaktadır. Bizde, bu gibi neşriyatı kontrol etmek düşünülmüdüğü için, herkes kendi bildiği yolda yürüyerek bu sanat ve kültür dâvasını körletmek ve yıkmak gibi bir yol tutmuş bulunmaktadır.

Halk musiki dâvasında anlayış ve bilgisine itimat edilebilecek bir sanatkâr olan Sadi Yaver Atamana muvaffakiyet dilemek, mesleki bir vazifemizdir. Kendisini tebrik ederiz. T. F. A.

Bu yaştaki delikanlıların kendileri gibi, gönülleri de balık gibi akıp gider.

On yaşından onbeşine değince

Fidan, tormuk dala benzer, bu misal.

Yirmisinde kara sakal bitirir

Otuzunda bağdaş kurup oturur

Kırk yaşında haklı sohbet yetirir

Önü bentli göle benzer, bu misal.

Ellisinde kara sakal bozarı

Altmışında gönül hakta nazarı

Yetmişinde deve gibi bozular (1)

Konuşması, değirmende yele benzer, bu misal.

Sekseninde ilik, kemik sızlar

Doksanında yol göründü gaziler

Dengin sarar, yol yükünü hazırlar

Gazel dökmüş çama benzer, bu misal.

Şah Ethem, bunu böyle buyurur,

Mü'min kullar, kendilerin kayırır

Yüz yaşında alaz (2) gelir savurur

Uçan giden küle benzer, bu misal.

Bu türkü Ankara'nın Çubuk ilçesine bağlı Karaman köyünde Ali Arslan adında bir Alevî halk şairinden not edilmiştir.

Ali Rıza YALGIN

(1) — Bozular: Devenin sesine derler.

(2) — Alaz: Kasırğa rüzgârı.

Mâdenî Tellerin ilk Olarak Halk Sazlarına Takılışı

Yazan: Sadık UZUNOĞLU

Sayın öğretmenim Mahmut Ragıp Gazimihâl, «Türk Folklor Araştırmaları» dergisinin ikinci sayısındaki «Kopuzdan son hâtıralar» adlı makalesinde; «kirişler yerine madenî teller takılmak modası zamanla bizde mi, yoksa Avrupada mı baş gösterdi?» diye soruyor. Biz, bu mesele hakkında düşüncüklerimizi arzedeceğiz.

Madenî tellerin halk sazlarına ilk olarak nerede takıldığı meselesi musiki tarihinin henüz çözülmemiş maddelelerinden biridir. Asyada mı, yoksa Avrupada mı, kesin olarak bilinmiyor. **Kopuz** gibi eski sazların kirişli olduğu muhakkaktır. **Hammer'e** bakılacak olursa sazlara madenî tel takmayı ilk olarak Türkler Avrupaya öğretmişlerdir (1). Ancak, bu malûmatı hangi kaynaktan aldığını bildirmemiştir. Zannettiğimize göre, **Evliya Çelebi'nin Tel Tanbur** hakkında verdiği malûmata göre bahsetmiş olmalıdır. **Evliya Çelebi**, İstanbul'da gördüğü meşhur alaydaki bütün esnaf ve musikicilerden bahsederken, o meyanda tel tanbur'un Kütahya'da icat olunuşunu da şöyle anlatır:

«Sazendegâni tel tanburciyan: Bunu Kütahya'da **Eftedli Oğlu** icat etmiştir. Zampara sazıdır (2). Üç telli perdelidir. O kadar suzinâktır ki, mahalle arasında çalınsa ana, baci, hala, teyzelerin pencerelere birikerek bakmaları mukarrerdir» (3). İngiliz bilgini Dr. H. G. Farmer, **Tunbür** (tanbur)u izah ederken, **Eftedli** kelimesinde bir iki nokta hatası bulunduğunu ve kelime-

nin doğrusunun **Efendi Oğlu** olması icap ettiğini söylemiştir (4). Bu yanlış bir okunuş olsa gerektir ve esası da **Üftali Oğlu'dur** (5).

Halen kullanılmayan bu saz, adından da anlaşılacağı üzere tellidir, ve ilk madenî telli bağlama bundan doğmuş olmalıdır. Yani, madenî tel ilk olarak **Kütahya'da** saza tatbik edilmiş diyebiliriz. Tahminimiz doğru ise, telli sazın Kütahya'da, kadim kirişli kopuzu istihlâf ettiği anlaşılır. Zaten bu faraziymizi nakzedebilecek başka hiçbir vesika ortada yoktur.

Madenî tellerin ilk olarak halk sazlarına takılışının zamanı da kesin olarak bilinmiyor. **Hammer** «davullar ile madenî çalgı tellerini de Osmanlılar kendi merkezlerine ithal ettiler» (6). dediğine göre takriben XIV. asırdan itibaren tatbik olunduğu anlaşılır.

(1) **Hammer, Histoire de l'Empire Ottoman** (traduction française de Hellert) Tome XVII, post - face, p. XLII. Ayrıca şu kitaba bakınız: K. Mahmut Ragıp, **Şarkî Anadolu türküleri ve oyunları**, İstanbul 1929. S. 71.

(2) Zampara: Bugün kullanılan mâna da aynıdır. Zimbir-zimbir yapan anlamına geldiği söylenebilir mi? Yoksa sevgilisi uğrunda sokakta dolaşan ve saz çalan aşık'a verilen bir isim mi?

(3) **Evliya Çelebi, Seyahatname C. I, S. 640.**

(4) **Encyclopedie de L'Islam (supplément p. 270).**

(5) **Üftadedli Oğlu**: Kütahya'da Üftade'ler diye bir aile vardır. Üftadedli Oğlu ile bunların arasında bir ilginin olup olmadığını da bilmiyorum.

(6) **Hammer, aynı kaynak p. XLII.**

IV Kars Oyunları

Yazan: Kemal ÇİLINGİROĞLU

Bir nanay türküsü:

Sarı kavun dilimi
İtirdim bülbülümü
Çıkam (çıkayım) yüksek yerlere
Arayım sevgülümü

Belinde kemer miyim
Dilinden emer miyim
Bir köy bir yana olsa
Yâr senden döner miyim

II — **Halay**: Bu oyunlar da türkü ile oynanır; kadın, erkek beraber de oynanır. Nanaydan daha çabuktur.

III — **Yallı**: Yalnız bu ilde tesadüf edilen bir oyun nevidir. Hem çalgı ve hem de türkü ile oynanabilir. Bu oyunlar yer adlarına göre adlanırlar: Kars yallısı, Şüregel yallısı, İğdir yallısı, Çıldır yallısı gibi.

Bir yallı türküsü:
Tutun yallı düzülün
Beli şallı düzülün
Malsızın neyi olur
Gine mallı düzülün

Kalkın yallıya gidek
Beli sallıya gidek
Malsızın neyi olur
Gine mallıya gidek.

IV — **Bar**: Bu oyunlar en zengin gurubu teşkil ederler ve yalnız erkekler tarafından oynanırlar. Oyun havaları, açık yerlerde Ney-Dümbelek ile çalınır. Kıvrak ve zengin figürlüdürler. Oyuncu miktarı bakımından bir tahdit yoksa da 8-10 kişiden fazlası oyun güzelliğini bozar. Bazı barların isimleri:

Kars, bu serhad boyunun kahraman ili, tarih boyunca bir çok Türk Boylarına göç yolu ve bir çoklarına da yerleşme yeri olmuştur. Bu sebeple Kars, halen eski Türk geleneklerini en zengin ve çeşitli bir şekilde bağrında saklıyan bir beldedir. Millî oyunlarımız bakımından da keza Türkiyenin en önde gelen parçasıdır. Buradaki oyun çeşit ve miktarım başka herhangi bir yerde bulabilmeğe imkân yoktur. Keyfiyet bakımından da keza durum aynıdır.

Çalgı: Açık yerlerde, meydanlarda oyun çalgısı daha ziyade davul-zurna'dır. Kapalı yerlerde Mey=Ney, Dümbelek = (elle çalınan küçük davul), Tar, Def = Tef gibi çalgılar yer alır. Ayrıca Tulum, Kaval ve Bağlama gibi çalgılar da mevcuttur.

Oyunlar: Miktar bakımından çok, oynanış bakımından pek zengin olan bu oyunların yazı ile tarif ve izahına imkân yoktur. Bu vadiye ancak seyretmek suretiyle bir fikir sahibi olmağa imkân vardır. Biz ancak kaba hatlarını çizmeğe gayret edeceğiz.

Kars oyunlarını beş gurupta mütaalâ etmek icap eder.

1 — **Nanay**: Bu gurup oyunlar çalgısız, sırf türkü ile oynanan ağır, basit figürlü oyunlardır. Kadın, erkek karışık da oynandıkları vâkidir. Bazan türküler oynayanlar tarafından karşılıklı atışmaca şeklinde de olur ki bu cinsine Akışta = Hakişta denir.

1 - Kars Barı, 2 - Kağızman Barı, 3 - Poskov Barı, 4 - Ardahan Barı, 5 - Çıldır Barı, 6 - Iğdır Barı, 7 - Ahıska Barı, 8 - Bardız Barı, 9 - Gümrü Barı, 10 - Ağırbar, 11 - Delloy, 12 - Boşbilezik, 13 - Temürağa 14 - Köçeçeri, 15 - Nari, 16 - Daldalar, 17 - Ortacala, 18 - Ağcafevkler, 19 - Tavuk Barı, 20 - Tamzara 21 - Papiri, 22 - Aşıрма, 23 - Sallama, 24 - Sekme, 25 - Sıratma, 26 - Lâçin, 27 - Karsın önü, 28 - He-kâri, 29 - Hay mendil, 30 - Allı yeşilli kızlar ve ilâhh...

VI — **Tek oyunlar:** Bu gurup oyunlar bakımından Türkiyenin en zengin vilâyeti Kars'tır ve cidden oyunları birer şaheserdir denilebilir. Bu oyunları üç gurupta toplamak lâzımdır.

A — **Tek erkek oyunları:** Bu guruptaki oyunların, büyük bir kısmı, hama-sî ruh taşırlar. Bazıları:

1 - Köroğlu, 2 - Zincirli Köroğlu, 3 - Hançer Barı, 4 - Kalkan oyunu, 5 - Şamil, 6 - Diringi, 7 - Kindavar, 8 - Beşaçılan, 9 - Ceylân, 10 - Yüzbir, 11 - Yezgi ve ilâh...

B — **Tek kadın oyunları:** Daha ziyade kadın toplantılarında oynanırlar; ağır tempolu, basit figürlü ve fakat zarif oyunlardır. Bazıları:

1 - Bebek, 2 - Pişik (kedi), 3 - Huruz (horoz), 4 - Ördek, 5 - Tellice, 6 - Arpaçayı, 7 - Karabağ, 8 - Süren sünbül.

C — **Kadın - Erkek beraber oynanan tek oyunlar:** Bu oyunlar, daha ziyade, bir kadın ve bir erkek tarafından oynanırlar. Çok sevimli oyunlardır. Bazıları:

1 - Yezgi, 2 - Enzeli, 3 - Senem, 4 - Ondört, 5 - Terekeme, 6 - Azarbeycan ve ilâh...

Kemal ÇİLİNGİROĞLU

Tarihi Bir Destan:

Âşık Avası'nın Sarıkamış Destanı

Yazan: M. Gökalp ALADAĞ

Âşık Avası (Hüseyin Yiğit)

Bu destan 1331 (1915) yılında Sarıkamış'ın Oluklu köyünde, Avası mah-lâslı Hüseyin Yiğit tarafından söylenmiştir.

Avası (Hüseyin Yiğit) 1302 (1886) de Sarıkamış'ın Bardız bucağına bağlı Oluklu köyünde doğmuştur. Bugün aynı bucağına bağlı Yukarı Salıt köyünde oturmakta ve on sekiz yıldan beri saz çalmamaktadır. Gençliğinde Bardızlı Âşık Mustafa Nihanî ile tanışmış, onunla imtihan olmuştur. Dursun Cevlânî'nin saz üstadıdır.

Halen çiftçilikle meşgul olan Hüseyin Yiğit'in hali vakti yerinde olup, iki erkek, üç kız çocuğu vardır.

Aşağıdaki destanı Birinci Cihan Harbinin başladığı yıllarda Oluklu'da söylemiştir. Destan, Sarıkamış'ta yapılan savaşları, halkın o zamanki sefaletini, civar köylerin durumunu belirtmesi bakımından tarihi bir özellik taşımaktadır:

**Başlıyalım söze Eûzübillâh
Amentüden bir îmana yetiştim
İslâma ihsan et hâlk eden Allah
Şükür olsun bu imkâna yetiştim**

ARAŞTIRMALARI

109

İmkân eden bize Hazreti Hünkâr
Feza-(1) arşa çıktı Hakperverdigâr
Yoldaşın Hızr olsun ey nûru Envar
Figan eden nice cana yetiştim

Canlar figan eder koyma yasında
Dağlar âciz kaldı firak sesinde(n)
Ne haneler harap oldu Pasın'da
Kars'ı gören naverana yetiştim

Sabit olanların sözü bir idi
Cümle ordular hep aldı yürüdü
Bardız'a gelmeden duman bürüdü
Alekkerde natufana yetiştim

Tufan geldi nicesinin başına
Koyan yoktur musallanın taşına
Haber eden olmaz öz kardaşına
Hakka giden (üç bin) cana yetiştim

Olan oldu kalan asker galiptir
Ahır Yağbasan'da meskân kılıptır
Nice cengi cidal kavga oluptur
Can sökülen kızıl kana yetiştim

Karnağız, Göle'nin yüreği yandı
Ahır binusibet bize dayandı
İslâm olan kızıl kana boyandı
Figan eden çok zennana yetiştim

Öz anneler kundakların düşkünü
Hep oldular hanelerin şaşkını
Sabı sübyan yalın ayak kış günü
Yolda kalan çok kurbana yetiştim

Kimin yalın ayak kaldı çöllerde
Kimin meşelerde, kimin yollarda
Kimin kapılarda, kimin ellerde .
Nan elinden el-amana yetiştim

El-amannın ahı arşa ulaştı
Binusibet her diyara ulaştı
Nice yiğitlerin dili dolaştı
Görün nice kür zamana yetiştim
Kür zaman oluptur, felek bağında
Neler oldu Asboğa'nın dağında
Üç yiğit yok on üç, on dört çağında
Lûtfu Haktan bu ihsana yetiştim

Fermana sabreden bulur eyliği
Hani n'oldu Boyalı'nın Beyliği
Bilmem nedir fukaranın kemliği
Ağlar sızlar ne şivana yetiştim

Şivan böyle kalmaz dünya dönüptür
Boyalı, Salıt'tan (yüz) can ölüptür
Sağ kalanları da yesir oluptur
Günden güne perişana yetiştim

Tozanlı'da kalabalık tutuştu
Ahır Selim köye velvele düştü
Göçün önü Oluklu'ya yetişti
Şimdi görün ne talana yetiştim

Talancının sanma gönlü yumuşak
Oluklu'dan gitti (otuz dört) uşak
Allah yardım etsin kime danışak
Adaletli o Sultana yetiştim

Büblül olan hasret çeker gülüne
Duvam budur dertli göynüm siline
Hak kömek eylesin AVAS kuluna
(Otuz birde) bu destana yetiştim

M. Gökalp ALADAĞ

DEYİŞ ve KELİMELER:

Amentü: Halk şairleri üç yoldan şiir söylemeğe başlarlar: 1 - Ebcet, 2 - Amentü, 3 - Elhem. Ebcetten gizli olan şeyler bulunur. Amentüden açılan söz uzun sürer. Elhemden açılarda da yüksek mânada kelimeler kullanılır.

Fizak: Acı feryat, ağlama ânındaki ses.
Yesir: Esir. **Alekkerde:** Allahuekber dağlarında.

Ahır: Ahır, nihayeti.
Can sökülen: Can veren, canı çıkan.

Binusibet: Nusibetsiz, kâfir.
Karnağız: Destanda Sarıkamış'a bağlı 10 köy adı geçmektedir.

Kömek eylesin: Yardım etsin.
Otuz birde: Bin üç yüz otuz bir yılında. Bu tarihten 5 yıl sonra 29 Eylül 1920 de Sarıkamış düşman istilasından kurtulmuştur.

M. G. A.

Sille Türküleri Üzerinde Bir Araştırma

Yazan: Mehmet ÖNDER

Konya'nın 8 Km. kuzey-batısında çok eski bir tarihin izlerini saklayan Sille bucağı, zengin folkloru ile tanınmış bir kasabadır. Şimdiye kadar parça parça, şurada burada yayınlanmış olan Sille folkloru esaslı bir tetkikten geçmemiş olduğundan birkaç yıl önce bu şirin kasabada iki ay kadar kalarak Sille türküleri ve halk şairleri üzerinde uzun bir etüd hazırlamış bulunuyorum. Sırası geldikçe dergimizde yayınlamaktan zevk duyacağım.

Silledeki araştırmalarımız bize şu kanaati vermiştir ki, Sille türküleri üç ana kaynaktan geliyor:

1 — Konya ilinde ve civarında söylenen türkülerin, Sillede yeni motiflerle süslenerek mahallileşmesi (adaptasyon). Meselâ güzel bir türkü birisi tarafından başka bir yerde okunuyor. Okunan bu türkü o yerin dil ve ifade özelliklerine göre orada yerleşip kalıyor. Sillede bu çeşit pek çok türküler okunur. Bunlardan birisi de (Yeşil kurbağalar türküsü) dür. Kaynağı Sille olmamakla beraber mahallileşmiştir:

Yeşil kurbağalar öter göllerde
Kurıldı kanadım kaldım çöllerde
Anasız, babasız gurbet ellerde
Sabahtan kalktım da çantama baktım
Ağlayı sızlayı boynuma taktım
Anam of of
Anamı babamı atesnen yaktım

İkinci kıtada türkü şöyle değiştirilmiştir:
Sabahtan kalkıp ta yollara baktım
Ağlayı sızlayı çantamı taktım
2 — Kaynağı Sille olan türküler:
Bu türküler doğrudan doğruya Silleden doğmuştur. Oyun havaları ile birlikte söylenir. Ekseriya "Sille" adı türkülere yerleştirilmiştir. Meselâ:

Şu Sillenin ufak tefek taşları aman
Bir omuzdan bir omuza saçları aman...
Şu Sillenin çelenleri kiremit
Avcıların kullandığı dinamit, aman
Yâr yandı aman..
Şu Sillenin çelenleri tahtadan
gelin sahtadan

Ben usandım ak sakallı softadan aman..
Şu Sillenin minaresi mercandan
Sen doldur da ben içeyim fincandan

Şu Silleden dün gece geçtim görmedim aman
aman
aman

Acı tatlı sular içtim ölmedim aman aman
Türkü böylece uzar, hattâ okuyucu bazı ilâveler de yapar ve ilk mısra daima (Şu Sillenin) diye başlayarak Sillenin türlü özelliklerini sayar.

3 — Ninniler, gurbet ve asker türküleri: Bu türkülerin büyük bir kısmının kaynağı yine Silledir. Ninniler ekseriya bir oyun esnasında değil de, çocuğun beşiği başında annesi tarafından söylenir. Çok defa birbirine benzer. Meselâ:

Bir beşik yaptırdım türlü oyuncak
Yavrum büyüyünce cihan yanacak
Cemâlini gören hayran olacak
Söylen babasına tezgeri gelsin
Yavrumun kıymatın Silleli bilirsin.

Ninni yavrum ninni
ninnisinde olduğu gibi belli motifler değiştirilerek söylenir.

Sille erkekleri yılın üç mevsiminde gurbettedir. Dışarda iş bulur, çalışırlar. Bundan böyle Sillede "Gurbet türküleri, çok söylenir. Kaynağı ekseriya Silledir. İşte bir gurbet türküsünden bir parça:

İstanbulu ismarladım sarılı minder
Kıratın yönünü beyim Sille'ye dönder
Kendin gelmezisen bir mektup gönder
Hasta düştüm beyefendim hastayım hasta
Gözlerim kapıda kaldı, kulağım seste

İstanbulu ismarladım bir altın kaşık
Ben yârime varacağım yollar dolaşık
Eller ne derse desin yâr bana aşık
Hasta düştüm beyefendim hastayım hasta
Gözlerim kapıda kaldı, kulağım seste
Asker türküleri ya kışla hayatını canlandırır veya bir muharebeyi tasvir eder. İşte Sille'de söylenen bir kışla türküsü:
Kışlanın kapısı demir değil mi?
aman aman

Demiri eriten kömür değil mi?
Bizleri bekleten emir değil mi?

Konyalı Âşık Mehmet Yakıcı [*]

HAYATI ve ŞİİRLERİ

— 2 —

Yazan: İhsan HİNÇEK

Kulağı küpeli, hilâldir kaşı,
Göbeği uygulu mücevher taşı
Ayakta iskarpin İstanbul işi
Bilezikler takmış kolun üstüne
Vücutu güllâçtır, memeler şeker,
Bilmem hangi yiğit kahrını çeker,
Kızarmış yanaklar terleyip döker,
"Sandım kan damlamış karın üstüne" (2)
Onsekiz yaşında en güzel çağlı,
Âşkın ateşinden ciğerim dağılı
Başında tarağı, tuvalet başlı
Bir şapka giyinmiş alın üstüne
Oturmuş ta sağa sola bakırm,
Kendisine bir şive naz takırm
Âşık Mehmet konuşmaya sakırm
Bir gün çıkacaksın salın üstüne

BELÂLİM

Gonca gülsün, hasbahçede bitersin,
Bülbül gibi gül dalinde ötersin
Garip bülbül beni mahzun edersin
Bulunmaz emsalın eşin belâlım
Karanfilsin bahar gelir açarsın,
Her tarafa güzel koku saçarsın,
Bülbül gibi gül daline uçarsın,
Ağrımam başın senin belâlım.

Koparamam böyle bahçe gülünü,
Bin kıza değişmem saçın telini
Methedeyim bülbül gibi dilini,
Hilâl gibi kaşın senin belâlım
Âşık Mehmet yapar bu senin methin
Ne kadar methetsem değer kıymetin
Çok beğendim senin sözün, sohbetin,
İnci gibi dişin senin belâlım.

ÇİLE DESTANI

Her tarafa ilân ettim destanım,
Vakti geldi ekemedim bostanım,
Bu çileyi çekeceksin arslanım,
Görünmez dert başa geldi neyleyim.
Kader böyle geldi benim başıma,
Zehir kattı ekmeğime, aşuma,
Altay oldu bakamadım işime
Her işlerim perişandır neyleyim.

(*) İlk yazı, 5 inci sayımızda çıkmıştır.

Soyadı kanunu çıktığı zaman, Âşık Mehmet hemen «Yakıcı» soyadını aldı. Anadolu Türkçesinde yakmak, düzmek mânasına gelir. Koşma, destan ve türkü yakanlara da yakıcı derler. Bu suretle Âşık, kendisine en lâyük ismi almıştır.

Âşık Mehmet Yakıcı, âşıklığı hiç bir zaman kazanç vesilesi yapmamış, daima alınının terile kazanmasını bilmiştir. Âşıklığı sayesinde kendisini herkese sevdirdiği için, sebzeçilik yaptığı zamanlar daima müşterisi çok olmuş, onlara irticalen hemen bir kaç kıt'a söyleyivermiştir.

Konyanın seneler boyunca içtimai ve iktisadi dertlerini ve sevinçlerini öğrenmek isteyenler, onun destanlarını sıra ile gözden geçirirlerse, bu destan ve koşmalar bir ayna vazifesini görür. Bu maksatla âşığın bir kaç destanını sayfalarımızın müsaadesi nisbetinde aşağıya alıyorum:

MAHFELDEKİ GÜZELE

Askeriye mahfelini gezerken
Bir güzel oturmuş yolun üstüne
Baka baka ben canımdan bezerken
Öldürmek mi yoksa bana kaştı ne
Daramış saçları sırmaya benzer,
Ağaçta kızarmış firmaya (1) benzer.
Yanaklar kırmızı elmaya benzer
Sandım kaymak dökmüş balın üstüne
Kaşları karadır dişleri dürden,
Gerdanı gaymaktır yutulur birden.
Sormadım kendine vatani nirden,
Bir bülbül kondurdum dalın üstüne

Aman aman paşam izin ver bize
Güveylik elbisem dürlü kaldı, aman..
Evimin kilidi sürülü kaldı
Harmanım ortada serili kaldı
Aman aman paşam izin ver bize
Atıvı bağladım bir dal meşeye
Benden selâm söylen konu konuşuya
Arzuhal gönderdim aziz paşaya
Aman aman paşam izin ver bize
Mehmet ÖNDER

Kış gününde sabahlar hiç olmadı.
Günler uzun, gayri sabrım kalmadı,
Anlaşılan daha çilem dolmadı,
Simdengerü ben dünyayı neyleyim.

Yalan dünya neler çektim elinden,
Arsız insan akıllanmaz ölümden.
Ben yatırım kimse bilmez halimden,
Halim böyle perişandır neyleyim.
İyolmadım yataklarda kалаcam,
Şimdi mor zümbüllü bay mı olacam
Anlaşıldı ben de böyle öleceğim
Hoddan (3) çıkmış iyolmaz bu neyleyim.

Devran etsem şu dünyayı devirsem,
Arkasını ön yanına çevirsem,
Harman etsem yele karşı savursam,
Savursam da denesi yok neyleyim?
Ağlamaz gözlerim kan ile doldu,
Açılan güllerim sarardı soldu,
Bu dert beni bilmem nereden buldu.
Arayıp dermanım bulman neyleyim.

Âşık Mehmet yaptın destan tamamı
Yıkılaydı Mahkemenin (4) hamamı
Çok geç geldi Sultan Selim imamı
Arkadaşı hiç gelmedi neyleyim.

ZEMHERİNİN KIŞ DESTANI

Bahar eyyamında açılan güller
Kokar mı burnuma gül bazı bazı
Bu sene pek soğuk gidiyor aylar
Tersine dönüyor yıl bazı bazı.
Soğuktan dışarı ben çıkamadım
Odu yok sobayı çok yakamadım
Sağma soluma hiç bakamadım
Perişan haline gül bazı bazı.

Zemheri katladı kat kat ayazı
Gece gündüz Hakka idin niyazı
Eğer bulur isek biz de bu yazı
O yazın kıymetin bil bazı bazı.

Bir kar yağdı Karakışın başından
Öleceğiz Zemherinin kışından
Felek gelip tutar ise peşimden
Ahirete düşer yol bazı bazı.

Ayağım topaldır dermanım yoktur
Derdime bir derman bulmadı doktor

İllerde merhamet hisimdan çoktur
Hisimdan eyi olur il bazı bazı.
Dokuzyüz kırkdokuz devir senesi
Reçberin kurudu kaldı denesi
Eskinin gelecek yeni senesi
Bunu da düşünüp bil bazı bazı.
Yağmurlar yağmadı ortalık kurak
Kuruya kar yağdı oldu bir merak
Beklerim baharı ıraktır irak
Bundan da bir ibret al bazı bazı.

Tükedemem zemherin kışını
Hep öldürdü tavuğumu, kuşumu
Fakirlerin sil gözünün yaşını
Cezasını çeker mi kul bazı bazı.
Âşık Mehmet söylemekten muradın
Yarenlerden ayrı düşün iradın
Şimdi sen de yaz gününü aradın
Şıcağın kıymetin bil bazı bazı.

Âşık Mehmet Yakıcı'ya ait 5 inci sayı-
mızdaki ve yukarıdaki yazımı, senelerce önce
aldığım notlardan istifade ederek üç dört ay
kadar önce yazmıştım. Bu nüshamızı dizildi;
tam basılacağı zaman, son gelen Konya gazete-
lerinde Âşık Mehmet'in 25 ocak çarşamba
günü Konyada kalb durması neticesinde öldü-
ğünü okudum.

Gelecek sayımızda ölümünden evvel biz-
zat kendi elile götürüp basılması için «Yeni
Konya» gazetesine bıraktığı ve «Çocuklar, ga-
liba bu benim son şiirim olacak, kendimi iyi
hissetmiyorum.» dediği «Dünya ve Ahret için»
başlıklı şiirini okuyucularımıza takdim edece-
ğiz. Allah Rahmet eylesin.

İnsan HİNÇER

- (1) Firma = Hurma.
- (2) Bu mısra aynen Karacaoğlan tarafın-
dan da söylenmiştir.
- (3) Hot = Oyluk (Âşık, hamamda düştü-
ğü zaman oyluk kemiğinin sakatlandığını ima
ediyor)
- (4) Mahkeme hamamı = Âşığın düşüp
sakat kaldığı hamam.

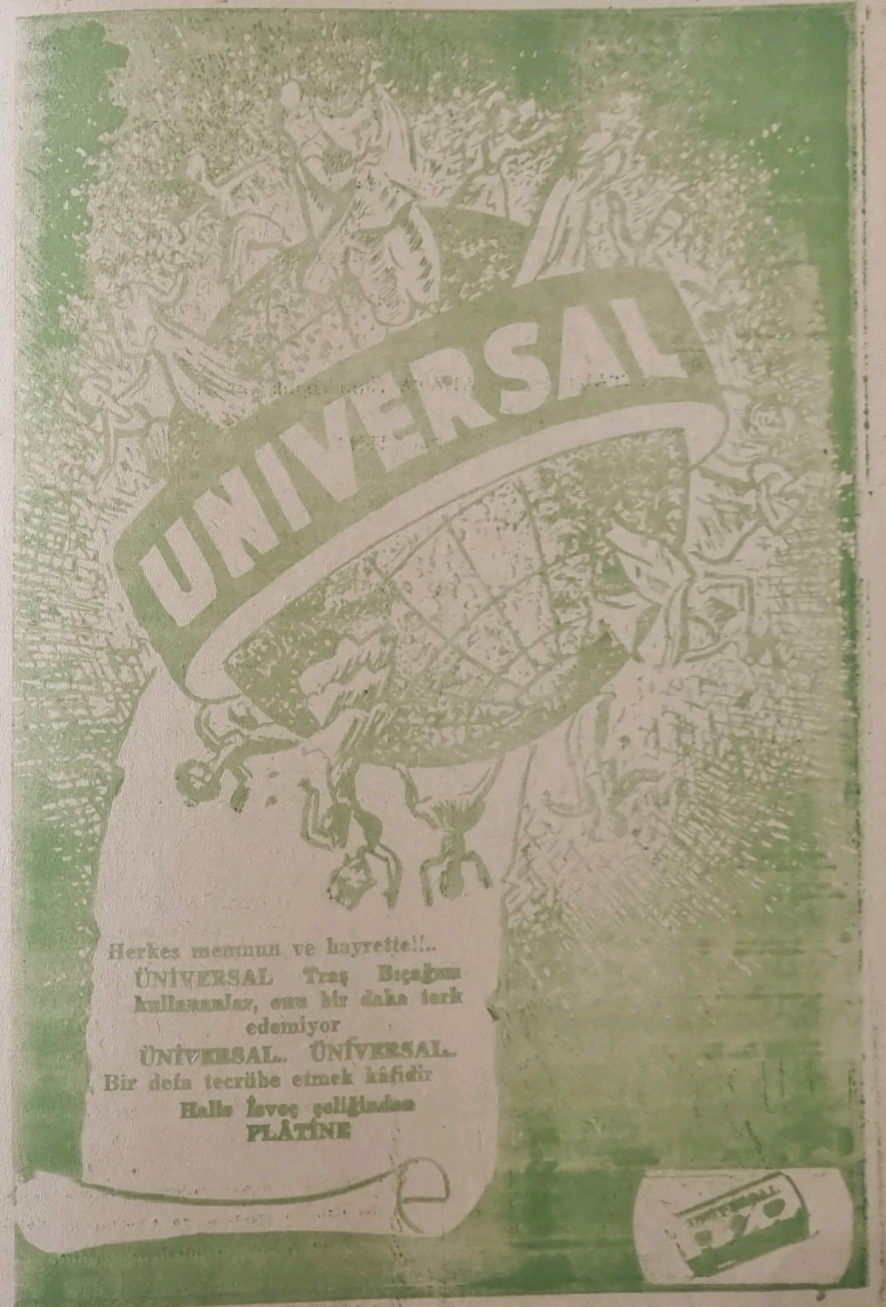
TURK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

Senelik abonesi 300, altı aylık abonesi 150 kuruştur.

Basılmayan yazılar talep vukuunda iade edilir.

İdare yeri: Yeşildirek, Necip Ef. Sok. No: 24 — İstanbul

Basıldığı yer: M. S I R A L A R Matbaası

G Ü V E N

Türk Anonim Sigorta Sosyetesı

Ödenmiş sermayesi: 1.000.000 Lira
İhtiyatları : 6.869.385

Herkesin Güven Kaynağıdır

İSTANBUL - GALATA Sümerbank binası

Telefon: 44610

Dergimizin eski ve yeni sayıları

Ankarada Berkalp, Konyada Yeni,

İstanbulda İkbal, Beyoğlundada Ha-

şet Kitabevi ve Kitap Sarayı ile Tür-

kiyenin başlıca bayilerinde bulunur.

TÜRKİYE İŞ BANKASI

Küçük Cari Hesaplar
1950 İKRAMIYE PLÂNI

6 ÇEKİLİŞ

6 EV 6 DÜKKÂN

Ayrıca 120.000 liralık
Çeşitli para ikramiyeleri

35 Tane	1.000 Liralık
35 "	500 "
35 "	250 "
250 "	100 "
500 "	50 "

Çekilişler: 1 Şubat, 21 Nisan -Çocuk Hesap-
ları için-, 1 Haziran, 25 Ağustos, 31 Ekim,
29 Aralık tarihlerinde yapılır.

